

Формування соціальної роботи в громадах.

1. ОСНОВНІ РИСИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДАХ.
2. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДАХ.
3. НАПРЯМКИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДАХ, ЇХ ОСОБЛИВОСТІ.

Формування сільських громад:

- ▶ Сільська громада як цілісний соціально-економічний і правовий організм за своїм змістом посідає виняткове місце в історії українського селянства і національної культури загалом.
- ▶ Щодо самої організації сільські громади в досліджуваний період були двох типів: окрему громаду утворювало одне велике село, або ж, особливо на східних землях, волость (волосні общини). До них входили по кілька невеликих околичних сіл, що становили окрему одиницю судово-адміністративної управи.

Ознаки сільської громади

- ▶ виявлялися насамперед у наявності визначеної території, виборного голови й інших членів громадського правління ("уряду"), суду, спільного нерухомого майна, певних доходів і витрат. Не менш важливими були моральні засади, задля яких відбувалося гуртування в одну спільноту: кругова порука, колективна відповідальність за кожного члена, за порядок і правопорушення, що могли статися на території громади.

Голова громади:

- ▶ Очолював громаду староста ("старець"). Як твердять джерела, на цю посаду намагалися вибрати "человека доброго, а годного, кого волость похочет й который бы за людьми стоял"
- ▶ Функції сільських старшин були досить багатограними, до головних належали: збір данини та розподіл податків між дворами, розслідування злочину — "ведення сліду". "Старець" репрезентував волость перед адміністрацією. Наділений певними постійними адміністративними, судово-поліційними функціями, він розділяв владу й управління з громадою. З-поміж інших виборних осіб у громаді певний обсяг справ виконували збирачі податків (так звані бирчії), присяжні чи лавники вирішували спірні питання при заподіянні шкоди селянам.

Громадське управління:

- ▶ Важливим органом громадського управління були народні сходи, відомі під назвою "копа" ("купа"), "громада", "велика громада". Їм відводилася роль вирішення спірних питань або розгляду різних судових справ, колективного ведення слідства і винесення вироку. Право участі в "копі" мали тільки голови родинних господарств, "околичні сусіди". Інші особи, в тому числі жінки, неодружені чоловіки, з'являлися лише на вимогу копи без права голосу, переважно як свідки. На копу запрошували залежно від важливості справи ще й одного-двох представників від сусідніх громад ("людей сторонніх"), надаючи їм право нагляду за веденням справи. Звідси йдуть початки такого важливого громадського інституту, як "копний суд" (в Галичині — "зборовий").

Структура громади:

- ▶ Основним чинником, що визначав соціальну структуру і господарський побут громади, була земельна власність. У давній Україні-Русі підставою землеволодіння було займання вільної території спільною працею роду. Згодом від роду відокремлювалися і переходили на власні дворища більші родини. Поза угіддями дворищ громада диспонувала вільними землями на своїй території для загальних потреб села. Територія кожної громади визначалася межами усіх її земель. Частина з них становила відокремлену власність дворищ чи дворів, решта залишалася в загальному користуванні, крім того, могли бути водойми, криниці, перевіз і непридатні до користування урочища, пустки — так звані нічийі землі. Громади на правах спільного власника користувалися, зокрема, бортними землями, бобровими місцями, ділянками лісу, вигонами. Урожаєм з цих угідь розпоряджалися спільно, і якщо хтось порушував правило цього володіння, то громада захищала свою землю.

Міська громада:

- ▶ Міські громади Київської Русі мали значну автономію в адміністративних, господарських справах та судочинстві.
- ▶ Кожна міська громада мала в своїй корпоративній власності майно та землі.
- ▶ Для управління місцевими справами городяни обирали війта та інших посадових осіб, які безпосередньо здійснювали адміністративні функції та встановлювали правила господарювання, податки та повинності, утримували місцеву в'язницю.

Громади на Січі:

- ▶ Запорізька Січ мала два поділи — військовий та територіальний. У військовому відношенні Запорізька Січ поділялася на 38 куренів, назви яких мали походження або від засновни- 150 ків — отаманів, або від міст, звідки прийшли козаки. Курінь був самостійним військовим підрозділом. Козаки куреня жили як на Січі, так і в слободах, селах, зимівниках, займаючись господарством. Територія Січі поділялася на паланки, яких спочатку було 5, а в XVIII ст. — 8. Паланкою також було центральне поселення округу, де знаходилося паланкове місто та невеликий гарнізон.

Етапи становлення соціальної роботи в громадах в Україні:

- ▶ – період Київської Русі (кінець IX – середина XIII століття) – існування первинних, землеробських громад – люди об'єднувалися з власної волі, переслідуючи власні інтереси;
- ▶ – XVI-XVII століття – період діяльності братств – міщани об'єднувалися задля вирішення власних проблем, здійснення просвітницької та філантропічної діяльності;
- ▶ – XV-XIX століття – період існування селянських громад – селяни гуртувалися задля взаємодопомоги, соціальної підтримки бідних та знедолених; громада опікувалася школою, церквою, медициною, убогими та сиротами;

Етапи становлення соціальної роботи в громадах в Україні:

- ▶ – друга половина XIX – початок XX століття – період створення громадських організацій, гуртків, які називалися «Громадами» - прогресивна інтелігенція об'єднувала зусилля задля здійснення просвітницької, видавничої діяльності, сприяння моральному і матеріальному розвитку людей, соціальній підтримці соціально незахищених верств населення в межах територіальної громади;
- ▶ – 60-80-ті роки XX століття – період організації соціально-виховної роботи з дітьми і молоддю за місцем їхнього проживання, діяльність клубів за інтересами, гуртків;
- ▶ – 90-ті роки XX століття – період становлення соціальної роботи як професії, розвиток соціальних служб, установ та організацій, які надають різного роду послуги дітям, молоді і сім'ям на місцевому рівні.

Історія становлення соціальної роботи в громадах:

- ▶ Своїй появі і розвитку соціальна робота в громаді завдячує С. Бернету, протестантському священику, який виступив на захист бідних і пригноблених жителів Англії. Він стверджував, що особи, які надають допомогу тим, хто цього потребує, мають проживати у тих же локаціях, що й ті, хто отримує допомогу. Це необхідно для того, щоб побачити проблеми із середини, а не зі сторони.
- ▶ С. Барнет наполягав на створенні спеціальних поселень (сеттелмент-центрів) в бідних регіонах Англії, в яких би надавалися освітні та рекреаційні послуги їх жителям. На кінець ХІХ століття в бідних районах Англії вже існувало 30 таких сеттелмент-центрів, в яких у переважній більшості працювали студенти, що поселялися і жили в небагатих районах. Вони надавали соціальну допомогу місцевим жителям у вирішенні їх проблем.

Колоніальні офіси

- ▶ безпрецедентне значення для розвитку соціальної роботи в громаді мали колоніальні офіси, які Англія відкривала у своїх колоніях. Саме такі офіси були плацдармом для реалізації соціальної політики Англії на захоплених територіях, що зводилась до створення і розвитку поселень, які б працювали на благо великої колоніальної держави

Соціальна робота в міських громадах:

- ▶ У 30-50-тих роках ХХ століття у Великій Британії відбулося масове переселення сільських жителів у щойно засновані міста. Освоєння міських просторів відбувалося хаотично і носило приватний характер. Уряд країни вирішив спростити процес адаптації та асиміляції сільських жителів у містах через працевлаштування у соціальних агенціях так званих громадських працівників ("community workers"), які допомагали новоприбулим «обжитися» в новому соціумі та створити групи самодопомоги. Соціальна інтеграція та створення громад жителів були першочерговими завданнями громадських працівників.

60 – ті роки 20 століття:

- ▶ Соціальна робота в громаді у 60-тих роках ХХ століття розвивалася в превентивному напрямі, при цьому наголос робився на індивідуальному розвитку та колективному благополуччі. Особистісний розвиток зводився до надання терапевтичної допомоги, підвищення рівня особистісної та соціальної відповідальності кожного члена громади, його моральності та освіченості. Колективне благополуччя залежало від активності жителів громади, рівня їх залученості до роботи на розвиток як окремих членів так і всієї громад.

У 60-х роках

- ▶ на зміну соціально-середовищним і соціально-економічним причинам появи соціальних проблем приходять психолого-терапевтичні; активно ведеться обговорення інституційної спроможності соціальних агентств надавати якісні послуги соціально-незахищеним верствам населення; кількість незадоволених і соціально вразливих осіб зростає, що трансформується у виникнення різноманітних рухів, які стають на захист соціально-пригноблених. Цей період часу науковці характеризують як «золотий вік» для становлення і розвитку соціальної роботи в громаді, спрямованої на вирішення проблем широких груп і верств населення.

70-ті роки XX століття

- ▶ характеризують як кінець «золотого віку» для соціальної роботи в громаді. Це значною мірою було спричинено економічною кризою, зміною філософії суспільства, промоцією самодопомоги і допомоги з боку держави. У той час теорія і практика соціальної роботи розвивалася на основі застосування екологічного підходу, який інтегрував терапевтичний та реформістський підходи

70-ті роки ХХ століття

- ▶ Робота соціальних працівників, які працювали в місцевих громадах, здебільшого зводилась до надання консультацій, налагодження комунікацій та громадських слухань, обговорень у процесі прийняття спільного колективного рішення, або до попередження чи вирішення конфліктів у локальних громадах, які виникали на тлі стрімкого економічного розвитку країн та соціального розшарування суспільства.

80-ті роки ХХ століття

- ▶ Державні соціальні програми виявилися недієвими, неефективними у процесі вирішення соціальних проблем і задоволенні потреб населення. Відбувається перехід від державного рівня надання соціальних послуг до місцевого; при цьому акцент робиться на потребах та інтересах конкретних жителів конкретних локальних спільнот/громад та вироблення механізмів їх задоволення. Чинні провайдери соціальних послуг виявилися не готовими до трансформації системи надання соціальних послуг на рівні локальної спільноти/громади. Утворилася велика ніша у системі надання соціальних послуг на місцевих рівнях, яка не була заповненою. Виходом із цієї ситуації було рішення про залучення самих жителів локальних спільнот/громад до вирішення їх же проблем. Так сформувався новий рівень соціальної роботи, який передбачав мобілізацію місцевих людських ресурсів задля вироблення механізмів вирішення своїх проблем власними силами

90-ті роки

- ▶ Наступне десятиліття (90-ті роки ХХ століття) характеризується глобальною тенденцією децентралізації соціальних послуг. Як розвинені країни світу так і ті, що розвиваються, впроваджують в життя ідею надання соціальних послуг на рівні локальних спільнот. Це пов'язано із тим, що життя стає індивідуалізованим, люди пов'язують своє існування і реалізують себе у невеликих спільнотах, групах, які в найбільшій мірі відповідають їхнім потребам та інтересам. Держава стає неспроможною задовольнити потреби усіх громадян. Державні централізовані соціальні установи не здатні надавати якісні і доступні послуги відповідно до потреб кожного громадянина; є неефективними, частіше бюрократичними організаціями. Організація соціальної роботи як системи надання соціальних послуг згідно потреб населення є більш дієвою, ефективнішою, менш обтяжливою для державного бюджету

П. Белдок – етапи соціальної роботи в громаді:

- ▶ перший етап (1880-1920 рр.) - поява соціальної роботи як професії – соціальна робота в громаді є одним із аспектів соціальної роботи.
- ▶ Означений період асоціюється із діяльністю волонтерських організацій у сфері надання соціальних послуг, створенням Національної ради соціального обслуговування на державному рівні та Рад соціального обслуговування як її структурних підрозділів на рівні громад, які координували роботу волонтерських організацій;

другий етап (1920-1950 рр.)

- ▶ – розвиток ідеї сусідства/громади – пов'язаний із необхідністю систематизувати і структурувати поняття і навички соціальної роботи; асоціюється із зростанням ролі місцевих органів влади у розвитку міст та увагою до сеттелментських рухів; відстоюванням ідеї побудови статичного, ієрархічного суспільства із широкими перспективами, чітко виокремленим середнім класом, який зрівноважував суспільну систему, ініціював зміни на рівні громад;

третій етап (1960-1970 рр.)

- ▶ – наголос на професійному, консенсусному підходах – виокремлення роботи в громаді як окремого напрямку розвитку соціальної роботи; популяризація діяльності фахівців із соціальної роботи в громаді; розвиток сфер соціальної роботи в громаді та категорій клієнтів. Кульмінацією цього періоду є публікація наукової праці «Робота в громаді та соціальні зміни», яка дала старт для утвердження соціальної роботи в громаді, формуванню понятійного апарату та напрямів її реалізації, планування та організації соціальної роботи на рівні локальних громад;

Четвертий етап:

- ▶ четвертий етап (1970-1990 рр.) – розвиток радикально налаштованих соціальних рухів – асоціюється із експансією соціальної роботи в громаді як професії; розвитком професійної підготовки фахівців із соціальної роботи в громаді; утвердженням методів соціальної роботи на рівні громади, розробкою та реалізацією моделей і тактик соціальної роботи в громаді, розвитком професіоналізму як у практиці соціальної роботи, так і в соціальній освіті.

Безпалько О.

- ▶ процес становлення і розвитку соціальної роботи в громаді, зародження окремих напрямів і форм такої роботи за кордоном пов'язує із зародженням сеттелментцентрів, створенням і функціонуванням соціальних установ на локальних рівнях різних країн.
- ▶ До них науковець відносить:
- ▶ – громадські центри (Community Centers), які активно діють в громадах Великобританії, Канади, Німеччині, США, Франції, Швейцарії і працюють із різними категоріями населення в плані організації їхнього навчання, дозвілля та оздоровлення;

Сетлмент центри:

- ▶ – сімейні центри (Family Centers), діяльність яких спрямована на зміцнення внутрішньо сімейних стосунків між дорослими і дітьми, створення атмосфери довіри, взаєморозуміння і підтримки, попередження і розв'язання конфліктів у родині. Діють такі центри в Австрії, Угорщині та Німеччині;
- ▶ – інформаційні центри, які функціонують в Австрії з метою надання соціальної, психологічної та педагогічної допомоги підліткам в кризових ситуаціях;

Центри формування соціальної роботи в громаді

- ▶ -центри громадського виховання (Community Education Centers), які з'являються на початку 80-х років у Великій Британії та спільно із молодіжними організаціями працюють з метою соціалізації підлітків та молоді через організацію та проведення різноманітних соціально-культурних заходів;
- ▶ – культурно-дозвілєві центри, які активно функціонують у Франції. Їхня діяльність спрямована на саморозвиток молодих людей через залучення їх до різних видів творчої роботи: ліплення, театрального мистецтва, живопису, співу тощо;
- ▶ – різноманітні клуби та гуртки за інтересами, які є надбанням ХХ століття таких країн як Данія, Польщі, США, Швеції. Вони працюють з метою задоволення різноманітних потреб та інтересів (музичних, художніх, поведінкових, спортивних, дозвілєвих, освітніх) різних верств та вікових категорій населення за місцем їхнього проживання

Сучасність в соціальній роботі в громаді:

- ▶ 90-ті роки ХХ століття та початок ХХІ століття характеризуються процесами глобалізації та «макдональдизації» соціальної роботи як сфери професійної діяльності у всьому світі.
- ▶ Ідеї макдональдизації, за місцем проживання клієнта у найкоротші терміни передбачає персоналізацію та індивідуалізацію послуг відповідно до потреб і проблем споживачів цих послуг; ефективне управління означеним процесом – забезпечення якості та ефективності послуги мають домінуюче значення. При цьому досягнення запланованого результату (мети) має відбуватися шляхом мінімальних затрат часу й людських ресурсів.

Макдоналізація соціальної роботи в громаді:

- ▶ Ключовими характеристиками процесу макдольдизації соціальної роботи є:
- ▶ впровадження єдиних стандартів надання соціальних послуг; теорій, підходів до розв'язання соціальних проблем, що існують у суспільстві;
- ▶ дотримання єдиних етичних принципів у процесі надання соціальних послуг; робота за місцем проживання клієнта.

Зміст сучасної соціальної роботи в громаді

- ▶ У сучасних умовах у міжнародній практиці зміст соціальної роботи в громаді зводиться до надання кваліфікованої допомоги, послуг клієнту за місцем його проживання за принципом пролонгованого догляду. Тобто соціальна робота в громаді у XXI столітті є територіально зумовленою, здійснюється на місцевому рівні, органами місцевого самоврядування, безпосередньо фахівцями із соціальної роботи (соціальними консультантами, соціальними терапевтами, менеджерами соціальних послуг тощо) за місцем проживання клієнта. Фахівці самі приходять до клієнта для того, щоб надати йому кваліфіковану допомогу, а не чекають на нього в офісі. У цьому практиці вбачають низку переваг: поперше, де, як не на місцевому рівні, можна в повній мірі отримати інформацію про специфіку потреб і проблем жителів, про особливості взаємовідносин всередині громади; по-друге, саме в громадах соціальні працівники сприймаються жителями не як «чужинці», які невідомо чим займаються, а як «свої».

Напрями соціальної роботи в громаді на думку М. Пейна:

- ▶ – налагодження та координація діяльності різного роду соціальних агенцій в межах громади;
- ▶ – створення можливостей та залучення членів громади до участі у розвитку та житті громади, прийнятті та реалізації управлінських рішень задля покращення умов життєіснування в громаді;
- ▶ – аналіз соціальних проблем та потреб жителів громади, здійснення соціального планування та замовлення соціальних послуг на рівні громади, спрямованих на задоволення потреб і проблем її членів;
- ▶ – розвиток системи взаємодопомоги та соціальної допомоги в громаді через залучення волонтерів, груп взаємодопомоги та кваліфікованих спеціалістів.

Література:

- ▶ 1. Гураль П. Ф. Генезис і становлення територіальної громади в Україні // https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2008/08gpfgvu.pdf
- ▶ 2. Немченко А. О. Благодійність в Київській Русі, як соціально-культурна засада розвитку благодійної діяльності в Україні // <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5107/1/10%20-%204%288%29%20-%2026.pdf>
- ▶ 3. Рощина Л. О. Соціальна допомога в українських землях в литовсько-польську добу // <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33235/58-Roshchina.pdf?sequence=1>
- ▶ 4. Сільська громада та громадський побут // <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult208.htm>
- ▶ 5. Ступак Ф. Я. Діяльність земств у галузі суспільної опіки та доброчинності // <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33237/62-Stupak.pdf?sequence=1>
- ▶ 6. Територіальна громада в Україні: історичний аспект, поняття та сутність // <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9234/>